

Zgodovina evtanazije, pogled nanjo po svetu

Urška Miklavčič in Neža Vatovec

Naloga medicine je boj proti bolezni in smrti. Zdravnikovi poslanstvi sta torej ohranjanje bolnikovega življenja in zagotavljanje čim bolj kakovostnega bivanja do zadnjega trenutka. Ti dve temeljni nalogi zdravnikov pa se v nekaterih primerih izključujeta. Kako naj zdravnik ravna v primeru bolnika pred smrtjo v končni fazi bolezni, ki trpi nečloveške bolečine – naj ohranja »izgubljeno« in trpeče življenje ali naj odreši bolnika muk in mu omogoči dostojanstveno smrt? Z vprašanjem evtanazije, ki sodi med najbolj trdovratna vprašanja medicinskega sveta, se človeštvo muči že od antike dalje, vendar še vedno ostajamo brez enoglasnega in jasnega odgovora. V vsej zgodovini je bil odnos do nje različen, kar je razvidno iz številnih besedil, dokumentov in pričevanj, ki so na voljo. Evtanazija je etični, družbeni in medicinski problem, ki še danes ni našel svoje razrešitve in ostaja vir številnih etičnih in moralnih dilem.

Opredelitev pojma evtanazija

Beseda evtanazija je grškega izvora in izhaja iz *eu*, dobro, ter *thanatos*, smrt. Pomeni torej dobro oziroma humano smrt, lahko jo opredelimo tudi kot »smrt iz usmiljenja«

oziroma »aktivna pomoč pri umiranju«. Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje evtanazijo kot »pospešitev smrti iz usmiljenja«. Gre za olajšanje trpljenja terminalno ali neozdravljivo bolne osebe na takšen način, da ta oseba umre. Evtanazija lahko tako pomeni visoko etično dejanje kot tudi hudodelstvo proti človeškemu življenju. Izenačuje se jo z usmrtitvijo iz sočutja in z usmrtitvijo bolnika na zahtevo, ko je ta neozdravljivo bolan (Balažič, 2006). Razlikujemo več oblik evtanazije – pasivno, aktivno, prostovoljno, neprostovoljno ter prisilno evtanazijo. Aktivna evtanazija pomeni skrajšanje bolnikovega življenja z aktivno pomočjo pri umiranju, pasivna evtanazija pa je opustitev zdravniške pomoči. Pri prostovoljni evtanaziji gre za usmrtitev razsodnega bolnika, ki je zmožen odločiti o sebi, na njegovo lastno, veljavno izraženo zahtevo, pri neprostovoljni pa za usmrtitev bolnika, ki ni zmožen izraziti veljavne zahteve. Prisilna evtanazija, ki je razcvet doživela v času nacistične Nemčije, pomeni usmrtitev bolnika proti njegovi volji (Mlinar, 2005).

Izvajanje evtanazije.

Vir: <http://www.presto.ir/department/2014/02/03/348968/belgians-protest-euthanasia-for-minors/>, 19. 9. 2014.

Zgodovina evtanazije

Antika

Prvi zapisi o evtanaziji segajo zelo globoko v zgodovino, vse do obdobja antike, torej še v leta pred našim štetjem. Zapise o dobri, blagi smrti (*eu* in *thanatos*) lahko zasledimo v delih številnih grških in rimskih literatov, filozofov, zgodovinarjev ter celo državnikov. Prislov *euthanatos* je kot prvi uporabil grški pisec komedij Kratinos - dobra smrt je pri njem pomenila lahko in hitro smrt, nekažno nasprotje smrti, ki sledi dolgi in izčrpavajoči bolezni. Evtanazija je bila v antiki večplasten pojem, pomenila je lahko torej smrt brez predhodne bolezni, hitro in nebolečo smrt, pravočasno smrt, stoiki so evtanazijo pojmovali kot dostojanstveno smrt modreca, lahko pa je pomenila tudi častno smrt (na primer v boju) ali pa nasprotje sramotni smrti (na primer kot nasprotje smrtni obsodbi ali mučenju). Kljub vsem različnim oblikam pojmovanja je bila evtanazija v antiki zaželena oblika smrti, vendar je niso popolnoma izenačevali s samomorom kot obliko dovoljene smrti za šibke in neozdravljivo bolne (Mlinar, 2005).

V antični Grčiji se lahko srečamo z evtanazijo in sorodnimi temami, vendar velja poudariti, da so Grki življenje zelo cenili in mu pripisovali veliko vrednost (Jamnik). Poudarimo lahko usmrtitve dojenčkov, ustaljeni praksi v nekaterih grških polisah, predvsem v Šparti. Pri tako imenovanih infanticidih je šlo za načrtno odstranitev novorojencev, ki so bili šibkejši in zato imeli manj možnosti za razvoj v uspešne, sposobne vojake in plodne matere. Otroka so pustili na prostem, pogosto v gozdu, kjer so bili izpostavljeni divjim zverem (Guy, 2006). Zapisov, ki govorijo o zdravniški pomoči neozdravljivo bolnim oziroma o odklonitvi te pomoči, je malo. Zdravniki so neozdravljivo bolnim poskušali pomagati, jim lajšali bolečine in stali ob strani v končnih fazah bolezni, obstajajo pa tudi primeri, ko so zdravniki pristih, ki jih je bolezen že premagala, takšno

pomoč odklonili (Mlinar, 2005). O tem izrecno govori tudi Hipokratova zaprisega, ki pravi takole: »Prisežem na Apolona Zdravnika in Asklepija in Higiejo in Panakejo in na vse bogove in boginje in jih kličem za priče, [...] da ne bom nikoli nikomur – tudi ko bi me prosil – zapisal smrtonosne droge ali ga z nasvetom napeljeval na tako misel; prav tako ne bom nobeni ženski dal sredstva za uničenje telesnega ploda [...]« (Milčinski, 1982, str. 267.)

Z evtanazijo in sorodnimi temami so se ukvarjali tudi sloviti grški filozofi. Med slednjimi je najpomembnejši Platon, ki se evtanazije dotakne zlasti v delu *Država*. Platon je proti podaljševanju življenja za vsako ceno, poskusi ohranjanja življenja, ki je telesno že obsojeno na smrt, so zanj nesmiselni. Zdravnik ni dolžan oziroma ne bi smel pomagati neozdravljivo bolnemu, saj takšen človek nikakor ne koristi državi, zdravnik se mora posvetiti »sezonsko« bolnim. V delu *Zakoni* se dotakne tudi samomora, ki ga sicer dovoljuje, ampak le, če je storjen v primeru neozdravljive bolezni ali kakšne druge oblike dokončne nesreče. Omenimo lahko tudi Aristotela, ki se je ukvarjal predvsem s samomorom. Do samomora je bolj oster kot Platon, obravnava ga kot zločin do države, nesprejemljivo dejanje, ki je odraz strahopetnosti. Pomoč pri samomoru, ki bi jo nudil zdravnik, je zato - tako kot samomor sam - nekaj sramotnega (Mlinar, 2005).

Stališča Rimljanov so bila zelo podobna stališčem starih Grkov. Med Rimljani lahko omenimo Cicera in Avgusta Oktavijana. Oba sta se ukvarjala s pojmovanjem evtanazije. Cicerovo stališče do evtanazije bi lahko označili kot pozitivno optimistično, smrt je namreč videl kot vstop v zatočišče pred posvetnimi bolečinami, pribežališče, kjer se ničesar ne občuti. Evtanazija je v tem smislu časten in dostojanstven odhod s tega sveta. Oktavijanovo razumevanje evtanazije se nekoliko razlikuje. Evtanazijo je označil kot hitro smrt brez bolečin (Jamnik). Pomemben je tudi prispevek Seneke,

rimskega stoika, ki se je bolj kot v vprašanje upravičenosti evtanazije usmeril v vprašanje dobre ali slabe smrti, torej ali je bolj odzvzeti življenje, dokler je to v še razmeroma funkcionalnem stanju, ali pa opazovati, kako je človek vse bolj onemogel in v vedno večjih bolečinah. Sam zagovarja stališče, da je življenje treba zapustiti na lastno pobudo (Mlinar, 2005).

Srednji vek

Srednji vek je obdobje, ki ga je v celoti zaznamovalo krščanstvo. V nasprotju z antično Grčijo in Rimom krščanstvo s Svetim pismom ne pozna pojma evtanazija, niti kot lepe ali dobre smrti, še manj pa kot aktivne ali pasivne pomoči pri smrti umirajočemu. Krščanski nauk namreč uči, da je Bog tisti, ki je vse ustvaril, in tudi tisti, ki odloča o tem, kdo in kdaj bo s tega sveta odšel. Bog torej razpolaga z življenjem, človekova samovolja oziroma odločanje o življenju in smrti sta izključeni (Mlinar, 2005). Vmešavanje v življenje in smrt ter neposredno evtanazijo prepoveduje tudi peta božja zapoved »Ne ubijaj!« (Balažic, 2006, str. 6). V krščanstvu se poudarjajo solidarnost do soljudi, spoštovanje starejših in hudo bolnih ter svetost in nedotakljivost življenja. Stališče do evtanazije je bilo zato odklonilno, o njej se pravzaprav ni ne pisalo ne razpravljalo. Zavračali so tudi sorodne teme, kot so izpostavljanje ali ubijanje novorojencev, samomor, pomoč pri uboju in tako dalje. Izjema je morda le samomor, ki v Stari zavezi ni bil neposredno prepovedan oziroma je bilo treba nanj gledati z vidika okoliščin ali kot konec (kazen) grešnega življenja. To se je spremenilo z Avguštinom, še koreniteje pa z osrednjo avtoriteto srednjega veka, Tomažem Akvinskim, ki je samomor obsodil in navedel tri razloge proti njemu (greh proti ljubezni do sebe, greh proti družbi in greh proti Bogu) (Mlinar, 2005).

Humanizem in renesansa

Če je bil uboj težko bolnega človeka v srednjem veku nekaj nedopustnega, renesančni utopisti odprejo popolnoma novo perspektivo gledanja na ta problem – težko bolne naj bi izločili iz življenja bodisi s samomorom bodisi z uspavali. Tako mišljenje je odprlo novo dobo v razpravi o dobri smrti, zaznamovalo je novo pot v razvoju pojmov in idej, ki je prevladovala vse do 19. stoletja (Mlinar, 2005).

Med renesančnimi utopisti je zagotovo najpomembnejši Thomas More, ki v svojem znamenitem delu *Utopija* razglablja o smrti iz usmiljenja. Sicer ne uporablja pojmov, kot so evtanazija, ampak piše o pomoči pri umiranju, ki jo danes kategoriziramo kot asistirani samomor, torej pomoč pri uboju. Do takšne smrti so upravičeni tisti, ki so neozdravljivo bolni, trpijo nečloveške bolečine in niso sposobni sami končati svojega življenja. Takšni bolniki lahko pridobijo dovoljenje za izvedbo te vrste samomora, ki ga izda oblast. V rokah oblasti je torej, kdo lahko stori samomor z zdravniško pomočjo in kdo ne. Pomemben filozof, ki se je ukvarjal s podobnimi vprašanji, je bil tudi Immanuel Kant. Kant je menil, da začetek in konec življenja pripadata Bogu, zato lahko samo on odloča in razpolaga s posameznikovim življenjem. Takšno je tudi njegovo mnenje o evtanaziji. Kant je pravil, da si nihče, ki razmišlja in deluje razumsko, ne more želeti konca svojega konca življenja, saj bi v tem primeru to hkrati pomenilo tudi željo po koncu vseh razumskih življenj. Kant zato govori o evtanaziji morale in razuma (Jamnik).

Devetnajsto stoletje

Medicina je v 19. stoletju naredila velik korak naprej. S tehniko, ki je omogočila razvoj diagnostike, z anestezijo in uvedbo analgetikov, so začeli bolnika drugače obravnavati in se je takrat tudi evtanazijo razumelo drugače kot danes (Mlinar, 2005). Zdravnik je še zmeraj imel pomembno vlogo pri skrbi za

umirajočega bolnika, nudil mu je psihološko podporo ter lajšal bolečine z uporabo ustreznih protibolečinskih sredstev.

Samuel D. Williams, angleški učitelj in esejist, je v tem času prvič odprl razpravo o nujnosti uvedbe aktivne evtanazije. Williams se je zavzel za aktivno evtanazijo pri terminalno bolnem bolniku v hudih mukah. Izvedena naj bi bila na bolnikovo zahtevo in z uporabo različnih anestetikov, ki povzročijo hitro smrt brez bolečin. Pomembno vlogo pri vprašanjih glede evtanazije je imel tudi Friedrich Nietzsche (1844-1900), nemški filozof in klasični filolog, ki je bil mnenja, da ima vsak človek pravico, da se sam odloči za smrt. Zagovarjal je samomor in preziral vse tiste, ki čakajo na naravno smrt. Nietzsche je s svojimi idejami vplival na razvoj pojma zgodnje evtanazije, vendar pa so njegova stališča v nasprotju s temelji krščanstva (Jamnik).

Čas nacizma v Nemčiji

Evtanazija je svoj razmah doživela v času nacistične Nemčije, in to hkrati z razvojem zamisli o življenja ne vrednem življenju in o bitjih, ki so v napoto. S pojmom evtanazije so označevali tako pomoč pri umiranju

kot tudi uničevanje manjvrednega življenja. Sprva so nacisti izsilili prisilno sterilizacijo, prisilni splav in evtanazijo judovskih otrok, cilj pa je bil – doseči izvajanje evtanazije odraslih. V ta namen so organizirali taborišča, pri katerih so sodelovali tudi številni zdravniki (Mlinar, 2005).

Evtanazijski program se je začel izvrševati oktobra leta 1939 in januarja leta 1940. Posebej za evtanazijo usposobljeni zdravniki so na podlagi medicinskih datotek izbirali ljudi, ki jih bodo usmrtili v plinskih celicah. Takšen program je bil ustavljen leta 1941. Naslednje leto so se k programu vrnili na še strožji način in tako nadaljevali vse do konca druge svetovne vojne (Bajrektarevič). Če na kratko povzamemo: izvajanje tako imenovane »evtanazije« je pripeljalo do množičnega genocida Judov. V obliki, kot so jo izvajali Nemci, evtanazija zagotovo ne ustreza opredelitvi današnji opredelitvi tega pojma.

Čas po drugi svetovni vojni in danes

Zaradi grozovitih hudodelstev v drugi svetovni vojni je imela evtanazija še dolgo negativni prizvok. Ostala je prepovedana tema. K temu je v veliki meri pripomogla

Nemško taborišče, kjer so nacisti izvajali genocid Judov.

Vir: <http://www.delo.si/danek/638424>, 19. 9. 2014.

katoliška cerkev, ki je absolutno zavračala možnost, da bi uboj človeka lahko opravičili s sočutjem (Mlinar, 2005).

V Angliji in Ameriki so večjo pozornost namenjali razlikovanju med aktivnim in pasivnim ravnanjem, saj so si zagovorniki evtanazije prizadevali za legalizacijo uboja na zahtevo oziroma za medicinsko spremljani samomor. Zagovorniki evtanazije v Ameriki so poudarjali, da naj razprave potekajo javno zaradi obveščenosti prebivalstva. Po letu 1970 so bili v različnih državah zabeleženi primeri prekinitve zdravljenja, s katerimi so želeli opozoriti na neustreznost posameznih kazenskih določitev. V zadnjem času se vrstijo številne razprave o tem problemu na ravni Sveta Evrope, ki so pokazale, da se pogledi, mnenja in zakoni v posameznih državah precej razlikujejo med seboj (Mlinar, 2005).

Evtanazija je zakonsko dovoljena na Nizozemskem, v Belgiji in Luksemburgu, samomor z zdravniško pomočjo pa v Švici, Nemčiji, Albaniji, Kolumbiji, na Japonskem in v Združenih državah Amerike, in sicer v državah Washington, Oregon, Vermont in Montana. Tudi v Sloveniji na številnih razpravah zahtevajo dekriminizacijo evtanazije, toda za zdaj je evtanazija pri nas zakonsko prepovedana (www.newhealthguide.org/Where-Is-Euthanasia-Legal.html).

Zaključek

Evtanazija je v vsej zgodovini v nemala polemike in jih še danes. V vsakem obdobju lahko opazimo hkratni obstoj zagovornikov in nasprotnikov evtanazije. V antiki je prevladovalo predvsem pozitivno stališče do tega problema – evtanazijo so obravnavali kot humano smrt. Z nastankom krščanstva je prišlo do korenitih sprememb, evtanazije niso dopuščali in o njej tudi niso smeli razpravljati, saj naj bi s človeškim življenjem imel pravico razpolagati le Bog. V novem veku se je znova vnela razprava o tem problemu in spet imamo stališča o dopustnosti oziroma nedopustnosti evtanazije.

Stališče do evtanazije, do katere se je tako težko enoglasno in jasno opredeliti, je v samem bistvu pravzaprav stališče do življenja samega in dokler človeštvo ne bo sposobno uvideti smisla in razumevanja življenja, bo to vprašanje ostalo nerešeno. Ne glede na to pa se moramo zavedati, da je življenje največ, kar imamo. Življenje je zato treba varovati, hkrati pa je nujno potrebno sočustvovati s sočlovekom in mu pustiti, da dostopanstveno odide, ko pride čas za to.

Ali je izbira med življenjem in smrtjo res v rokah vsakega posameznika?

Vir: <http://www.ipetitions.com/petition/stop-the-legalization-of-euthanasia>, 20.9.2014.

Zabvala

Za spodbudo, pomoč in usmeritev pri pisanju članka se zahvaljujemo mentorici prof. dr. Zvonki Zupanič Slavec, dr. med.

Literatura:

Balažič, Jože, 2006: *Medicinska deontologija s filozofijo*. Ljubljana: Katedra za sodno medicino in deontologijo.

Mlinar, Anton, 2005: *Evtanazija: zgodovinski pregled, današnji položaj in etična refleksija*. Ljubljana: Študentska založba.

Milčinski, Janez, 1982: *Medicinska etika in deontologija*. Ljubljana: Univerzum.

Guy, John, 2006: *Grki*. Ljubljana: Grlica.

Jamnik, Tadej: *Evtanazija med medicino in pravom*.

Dostopno na: [file:///C:/Users/User/Downloads/UNI_Kamnik_Tadej_1984%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/UNI_Kamnik_Tadej_1984%20(1).pdf).

Bajrektarevič, Selim: *Evtanazija med religijo in pravom*.

Dostopno na: [file:///C:/Users/User/Downloads/UNI_Bajrektarevic_Selim_1984%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/UNI_Bajrektarevic_Selim_1984%20(2).pdf).

<http://www.newhealthguide.org/Where-Is-Euthanasia-Legal.html>.

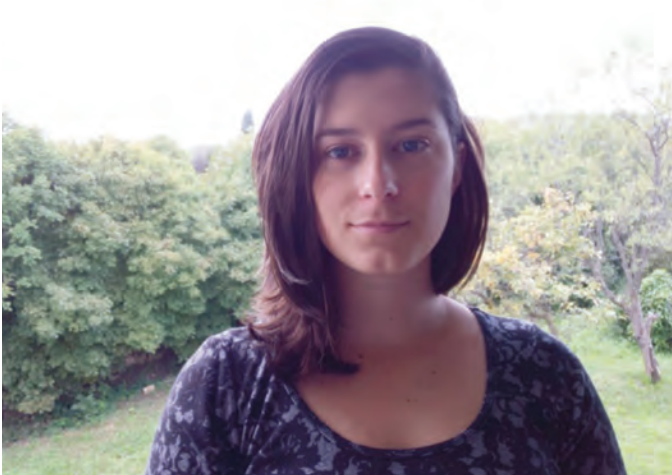
en.wikipedia.org/wiki/Euthanasia.

<http://euthanasia.procon.org/view.timeline.php?timelineID=000022>.

<http://www.life.org.nz/euthanasia/Default.htm>.

Neža Vatovec se je rodila februarja leta 1994 v Šempetru pri Gorici. Osnovno šolo je dokončala v Novi Gorici, nato je šolanje nadaljevala na Gimnaziji Nova Gorica, kjer je leta 2013 diamantno maturirala. Trenutno je študentka drugega letnika Medicinske fakultete v Ljubljani. V prostem času se rada ukvarja s športom, veliko pa tudi bere vse zvrsti literature.

Urška Miklavčič se je rodila oktobra leta 1994 v Kopru. Osnovno šolo je dokončala v Kopru, nato pa maturirala na Gimnaziji Koper. Trenutno je študentka drugega letnika Medicinske fakultete v Ljubljani. Več kot sedem let je trenirala atletiko in bila tudi večkrat članica državne atletske reprezentance.